

KKTC'de GÖREV YAPAN ÖĞRETİM ELEMANLARININ TÜKENMİŞLİK DÜZEYİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (YDÜ ÖRNEĞİ)

F. Sülen ŞAHİN*

Uzman Psikolojik Danışman,

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bulunan ve özel bir üniversite olan Yakın Doğu Üniversitesi'nde (YDÜ) görev yapan öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesidir. Araştırmanın evrenini YDÜ'de tam zamanlı görev yapan 276 öğretim elemanı oluşturmaktadır. Örnekleme ise araştırmaya cevap veren 130 öğretim elemanı oluşmuştur. Çözümleme sürecinde gruplar arası değişkenler için t testi, tek yönlü varyans analizi (one-way), grup içi yorumlarda ise Tukey testi kullanılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre duygusal tükenmişlik alt boyutunda ortalamalar arasında kadınlar açısından anlamlı fark ($t=2,14, p<.05$) bulunmuştur. Öğretim elemanlarının görev sürelerine ve ders yüklerine göre tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde duyarsızlaşma ve duygusal tükenmişlik alt boyutunda gruplar arası anlamlı fark bulunmuştur. Unvan açısından ise duygusal tükenmişlik alt boyutunda öğretim üyeleri yönünde anlamlı fark görülmüştür. Medeni duruma göre yapılan incelemede bekar öğretim elemanlarının duyarsızlaşma ve duygusal tükenme alt boyutlarında evli öğretim elemanlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Son olarak öğretim elemanlarının yaş durumuna göre tükenmişlikleri incelendiğinde duygusal tükenmişlik alt boyutunda ortalamalar arası anlamlı fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: tükenmişlik, öğretim elemanı

Abstract

The purpose of this study is to determine the levels of burn out lecturers working at Near East University (NEU), a private university in Turkish Republic of Northern Cyprus, with regard to various variables. The universe of the study is composed of 276 lecturers working full-time at NEU. The sample involves 130 lecturer who participated in the study. In the data analysis phase t-test and one-way Anova have been used for the variables among groups, and Tukey-test has been used for interpretations within groups. Results showed that levels of burn out of lecturers significantly varied in terms of gender, teaching experience, teaching load, title, marital status and age

Key words: burn out, lecturer

* Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, RPD Bölümü, Lefkoşa, KKTC

GİRİŐ

TkenmiŐlik kavramı gnmzn giderek karmaŐıklaŐan ve stres yüklü dünyasında gün geçtikçe popüler hale gelen bir kavramdır. Modern dünyanın ayrılmaz bir parçası olan stres ve stresin yol atıŐı durumlardan birisi olan tükenmişlik, özellikle çalışan bireyleri ve bunun uzantısı olarak yakın çevrelerini ve çalıŐtıkları kurumu da olumsuz etkileyebilecek bir durumdur.

Tükenmişlik özellikle gün içinde insanlarla yoŐun ve sürekli çalıŐmayı gerektiren öğretmenlik, hemŐirelik, doktorluk, polislik gibi meslek mensuplarında görülmektedir. Bu mesleklerde çalışan kiŐilerden hizmet talep eden bireylerin ilgi, zen ve bakım gibi gereksinimlerine cevap vermeleri beklenmektedir. Bir baŐka ifadeyle bu meslek mensupları gün içinde duygusal taleplerle yoŐun olarak karŐılaŐırlar.

Tükenmişlik kavramı ilk olarak 1970'li yıllarda ABD'de kullanılmıştır. Kavramın bilindik, popüler anlamda kullanımının ilk belirtisine ise Green'in 1961 yılında yayınlanan romanında (A Burn-Out Case) rastlansa da, konu ile ilgili ilk makaleler 1975 yılında Freudenberger ve 1976 yılında Maslach tarafından yazılmıŐtır (Maslach, 2001). Bundan sonra konunun daha sistemli bir Şekilde araŐtırılmaya baŐlandıŐı, gün geçtikçe artan çalışmalarda görülmektedir.

Tükenmişlik ile ilgili farklı tanımlar görmek mümkündür. Ancak yaygın olarak kabul edilen, Maslach'ın duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve azalan kişisel başarı olarak ifade edilebilen üç temel boyutun yer aldıŐı tanımdır. Maslach (2001) tkenmiŐliŐı, insanlarla ilgili iŐlerde çalışan kişilerde yoŐun stres sonucu oluşan ve duygusal açıdan tükenme, hizmet sunduŐu insanlara karşı duyarsızlaşma ve artan kişisel baŐarısızlıkla sonuçlanan bir sendrom olarak tanımlamıŐtır.

Duygusal tükenme, bireylerin yorgunluk ve duygusal yönden kendilerini aşırı yıpranmıŐ hissetmeleri gibi duygulardaki artıŐ olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 1993). Duyarsızlaşma; kişinin bakım ve hizmet verdiklerine karşı, bu kiŐilerin kendilerine özgü bireyler olduklarını dikkate almaksızın, duygudan yoksun biçimde tutum ve davranıŐlar sergilemesini içerir (Dolunay, 2002:52). BaŐkalarına karşı olumsuz ve alaycı tutumları ifade etmektedir (Ergin, 1993). Bir anlamda kendisi ve hizmeti alan arasına mesafe koyma giriŐimidir (Maslach, 2001; Teri and McCarthy, 2002). Kişisel başarı ise; sorunun üstesinden başarı ile gelme ve kendini yeterli bulma olarak tanımlanır (Dolunay, 2002:52). KiŐi kendini çaresiz ve olayları kontrol edilemez hissettiŐinde kendi yeteneklerini sorgulamaya baŐlamakta ve bu durum kişisel başarı eksikliŐine yol aamaktadır (Cordes ve Ark. 1997'den akt TuŐrul ve elik, 2002). Kişisel baŐarının düŐmesi diŐer iki boyuta göre daha karmaŐıktır. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma kişinin etkin olmasına tesir eder. Duygusal tükenme hissederken başarı duygusunu yaŐamak zordur (Maslach, 2001).

Genel olarak tükenmişlik aşırı stres sonucu ortaya çıkan bir durum olarak görülmektedir. Bununla beraber yaŐanan tüm streslerin tükenmişlik ile

sonuçlanacağını düşünmek yanlış olur. Tükenmişlik duygusunu yoğun olarak yaşayıp yaşamama kişinin hayatını etkileyen olaylar üzerindeki kişisel denetimi ile ilgilidir. Çeşitli araştırmacılar otonomi veya denetim eksikliğinin yapılan işte tükenmişliğe yol açabileceğini belirtmişlerdir (Schwab, Jackson ve Schuler, 1986'dan akt Tümkaya, 2001:30). Tümkaya (1999), Teri ve McCarthy (2002) tükenmenin nedenlerinin insan idealleri ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Tükenmiş kişinin bağlandığı yaşam tarzı veya ilişkiden belediklerini elde edememesine bağlı bir yorgunluk ve hayal kırıklığı içinde olduğunu belirtmektedir.

Tükenmişlik, bireyin ters giden bir şeyler olduğuna inanmayı reddettiği durumlarda gelişir. Bir görüşe göre tükenmişlik, değişimi imkansız görünen durumların insanın duygusal yaşamında bıraktığı izlerle oluşan bir durumdur. Bu bir "meslek otizmi"dir. Bu durum insanın duygusal çöküşünü ifade eder. Duruma engel olma çabası görülmez, hatta bazen uyum gibi görülebilir. Yaratıcılık yok olur, daha iyisi için uğraş verilmaz (Storile, 1979'dan akt. Tümkaya, 1999:26).

Görüldüğü gibi tükenmişlik bir anda oluşabilen bir durum değil, pek çok etkenin bir araya gelmesi sonucu oluşan bir sendromdur. Burada stresle başa çıkma becerileri kadar kişilik özellikleri de önemlidir.

Tümkaya'ya (2001) göre kişinin tükenmişliği yaşamaması kişilik donanımları ve elindeki imkanları kullanabilmesiyle ilişkilidir. Bu sebeple kişisel özellikler tükenmişlikten korunabilme becerisini de belirler. Bunlar kişinin değişmelere uygun şekilde kendini programlama yeteneğine bağlıdır. Yeni koşulları kabul etmek, değişim şartlarını görmek için çaba sarfetmek ve esneklik, problemle başa çıkma konusunda büyük önem taşır.

Tükenmişlik sendromu üzerinde önemle durulması gereken ve kendiliğinden ortadan kalkması zor olan bir durumdur. Emerson ve Markos'a (1996'dan akt Ok, 2004:58) göre tedavi sonucu semptomlarda bir iyileşme görülür ve işlevsellik yeniden kazanılır. Tedavi edilmediği takdirde, duygu durum ya da kişilik bozuklukları görülebilir. Bu semptomlar aylar ya da yıllar boyunca sürebilir ve yetersizliklere veya sıkıntıya yol açabilir. Belirtmek gerekir ki bu durum giderek akut bir hale dönüşebilir. İşten istifa, çalışmak istememe, iletişim sıkıntıları gibi yaşamda zorluk yaratan/yaratacak olan etkilere yol açabilir.

Tükenmişlik sendromundan kurtulmayı sağlayan etmenler aynı zamanda bu bozukluğa neden olabilmektedir. Bu etmenler arasında yeni iş ortamı, daha fazla özerklik, yönetim desteği ve işin ilginç olması sayılabilir (Ersoy, Yıldırım, Edirne, 2001).

Farber (1984:2000'den akt Deryakulu, 2005:37), üç değişik tükenmişlik türü tanımlamaktadır: Birincisi, duygusal, fiziksel ve zihinsel olarak tükenene kadar aşırı biçimde çalışanlarda görülen "klasik tükenmişlik"; ikincisi, yoğun iş yüküne rağmen çalışma koşulları yetersiz, olumsuz ve stresli olan kişilerde görülen "boş vermişlik"; üçüncüsü ise, işin bireyi çalışmaya güdeleyememesi, monoton olması ve kişisel

becerilerinin altında performans göstermesinin de kabul edilmesiyle, potansiyelini zorlamayıp doyum duygusu yaŐayamamasına ve giderek tükenmesine neden olan "doyum sağlayamama"dır. Farber (1984:2000'den akt Deryakulu, 2005:38), ğretmenlerin çoğunun, öğretmenliğin kişinin mesleki beklentileri ile örtüŐmemesi veya çalışma koŐullarındaki yoğun olumsuzluklar nedeniyle önce işinden doyum sağlayamama ve bir süre sonra da iŐini iyi biçimde yapma çabası göstermeme biçiminde kendini gösteren boş vermişlik türü tükenmişlik yaşadıklarını belirtmektedir.

Okulöncesi dönemden yüksek öğretime kadar her türlü eğitim ğretim kademelerinde yer alan öğretmenler ve ğretim elemanları bu sendromdan etkilenen/etkilenebilen meslek grupları arasında yer alır. Çalışma süresince ğrenci davranışları, okul yönetimi ve gündelik hayattan kaynaklanabilen çeşitli stres ve stres kaynakları ile karŐılaŐabilen ğretim elemanları bunlarla baŐ etmek için uygun stratejiler geliŐtirmek durumundadırlar. Aksi taktirde çalışma isteksizliği, azalan ilgi, enerji kaybı, yorgunluk, duyarsızlaşma ile karakterize edilebilecek tükenmişlik durumunu yaŐamaları söz konusu olacaktır.

Öğrenci disiplin problemleri, ğrenci duyarsızlığı, kalabalık sınıflar, çok fazla lme, gönülsüz tayinler, rol atıŐması ve rol karmaŐası, öğretmenlerin kamuoyu tarafından eleŐtirilmesi gibi stresi artıran nedenler öğretmenlerde tükenmişliğe yol açmaktadır (Forber, 1984'den akt Dolunay, 2002).

AŞırı iş yükü, statü, yetersiz ücret, yetersiz kaynaklar gibi dıŐ etkenler de eğitim kurumlarındaki tükenmişlik nedenleri arasında gösterilebilir. Bunun yanında öğretmenin/ğretim elemanının kişilik özellikleri de i etkenler arasında yer alır.

Schaufeli ve Enzman'ın (1998'den akt Maslach, 2001) ABD ve Hollanda'da 5 mesleki sektörde gerçekleŐtirdikleri çalışmada her iki ülkede de öğretmenlerin yüksek düzeyde duygusal tükenme ile karakterize edildiğini bulmuŐlardır.

Benzer Şekilde Antoniu ve diğerleri (2000'den akt Tuğrul ve elik, 2002) ğretmenliğin uluslararası literatüre göre en stresli mesleklerden biri olduğunu belirtmektedir. Mesleğin stresinden kaynaklı olarak ortaya çıkan tükenmişlik ve bununla ortaya çıkan fizyolojik ve psikolojik sorunlar öğretmenliğin nitelliğini zayıflatmaktadır.

Deryakulu (2005) tükenmişliğin öğretmenlerde sinir bozukluğu, umutsuzluk, kızgınlık, duyarsızlaşma gibi duygusal tepkiler, yorgunluk, bitkinlik, baŐ ağrısı, yeme ve uyku bozuklukları gibi fiziksel tepkiler ve işten kaçma, devamsızlık yapma, öğrencilerine ve meslektaŐlarına karşı katı ve olumsuz davranma gibi davranıŐsal tepkiler gözlenebileceğini belirtmektedir. Bu tepkilerin benzer Şekilde ğretim elemanlarında da görülebileceğini söylemek mümkündür.

Feitler ve Tokar (1982'den akt Tümkaya, 1992:30) ğretimde stresin yaygınlığını konu alan araŐtırmalarında, öğretmenlerin büyük bölümünün (%76) iş

başında strese girdiğini, bunun sonucu olarak da tükenmişlik yaşadıklarını bildirdiklerini saptamışlardır. Değişik araştırmalarda öğretmenlerdeki tükenmişliği işe bağlı stresle yeterince başa çıkılmaması nedeniyle arttığı, bunun da; iş devamsızlığının artmasına, iş değişikliğine, düşük moral ve performansa yol açtığı ayrıca, öğrencinin başarısını engellediği de ifade edilmiştir (Iase, 1986; Dworkin 1985'den akt Tümkaya, 2001:31).

Öğretmenlik gibi insanlarla doğrudan ilişki içinde çalışılan mesleklerde tükenmişlik kolay gelişebileceğinden, bu mesleklerde tükenmişliğin kurumsal olarak tanımlanması ve önlenmesi için; öğretmenlerin kendi duygularını açıkça ifade edebilecekleri, geribildirim, danışma ve destek sağlayabilecekleri bir sistem oluşturulması gerekmektedir (Dolunay, 2002:52). Aksi durumda öğretmenlerin yaşadığı tükenmişlik duygusu öğrencileri, velileri okul personeli gibi pek çok kişiy etkilemektedir.

Yaklaşık 160.000 nüfuslu KKTC'de faaliyet gösteren özel veya yarı özel 4 üniversite bulunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda burada çalışan öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi önemli görünmektedir. KKTC'de çalışan öğretim elemanlarının, tükenmişlikten kaynaklanabilen stres davranış bozuklukları ve yorgunluk gibi faktörlerden mümkün olduğunca arınıl olmaları ve işlerine karşı motivasyonlarının tercih edilen düzeyde olması, KKTC üzerinde önemli etkilere sahip olan üniversiteler açısından dikkate alınması gerekir oldukça önemli bir durumdur. Ülkenin ekonomisine, gelişmesine, sosyal ve kültüre hayatına önemli hizmetlerde bulunan bu üniversiteler temel işlevlerini de en etkil biçimde yerine getirmek durumundadır. Bu noktada öğretim elemanlarının düşük düzeyde tükenmişlik ve yüksek düzeyde iş doyumunu yaşamalarının, üniversitelerin temel işlevlerini yerine getirmeleri açısından önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu yüzden özel ve yarı özel olarak faaliyet gösteren üniversitelerde çalışan öğretim elemanlarının tükenmişlik sendromunu yaşayıp yaşamadığı, yaşıyorsa ne düzeyde yaşadığı belirlenip üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bu araştırmaya konu olan Yakın Doğu Üniversitesi (YDÜ) KKTC'de faaliyet gösteren özel bir üniversitedir. Devlet üniversitelerinden farklı olarak özel üniversitelerde imkanların, maaşların kalabalık olmayan sınıfların, uygun fiziki çevrenin, ders yükü gibi etkenlerin arzulan düzeyde olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle özel üniversitelerde çalışan öğretim elemanlarında tükenmişlik düzeyinin devlet üniversitesinde çalışan öğretim elemanlarından daha düşük olması beklenebilir. Ayrıca, üniversite düzeyinde tükenmişlik sendromu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların çoğunlukla devlet üniversiteleri üzerinde yapılmış olmasının araştırmanın önemini arttırdığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, özel bir üniversite olan YDÜ'de görev yapan öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesidir. Araştırmada yaş, cinsiyet, medeni durum, görev süresi, ders yükü, akademik unvan değişkenleri MBI'nin üç boyutu açısından incelenmiştir.

YÖNTEM

Evren ve rneklem

Araştırmanın evrenini YD'de tam zamanlı görev yapan 276 ğretim elemanı oluşturmaktadır. Çalışmada tüm ğretim elemanlarına ulaşılmış ancak bir kısımdan yanıt alınmıştır. Araştırmanın rneklemi ise araştırmaya cevap veren 130 ğretim elemanı oluşmuştur. Buna göre geri dönüş oranı evrenin % 47'sini oluşturmaktadır.

Örneklem %9,2'sini okutmanlar, %7,7'sini araştırma görevlileri, %50,8'ini ğretim görevlileri, %13,8'ini yardımcı doçentler, %12,3'n doçentler, %6,2'sini profesörler oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve çözümlenmesi

Veri toplama sürecinde araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Maslach tarafından geliştirilen, Maslach Tükenmişlik Envanteri (MBI) kullanılmıştır. Maslach Tükenmişlik Envanteri, am (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Envanter 22 maddeden oluşmaktadır. Toplam puan vermeyen envanter, duygusal tükenmişlik (9 madde), duyarsızlaşma (5 madde), kişisel başarı (8 madde) olmak üzere üç alt bölümden oluşmaktadır. Duyarsızlaşma ve duygusal tükenmişlik alt boyutlarında yüksek puan tükenmişliğin yksekliliğini verirken düşük puan tükenmişliğin düşük düzeyine işaret eder. Buna göre duyarsızlaşma alt boyutunda 0-6 puan düşük, 7-12 puan orta, 13 ve yukarı puan yüksek düzeyde tükenmişliği göstermektedir. Duygusal tükenmişlik alt ölçeğinde 0-16 arası puan düşük, 17-26 arası puan orta, 27 ve üzeri puan yüksek düzeyde tükenmişliğe işaret eder. Kişisel başarı alt boyutunda ise düşük puan tükenmişliğin yksekliliğine işaret ederken yüksek puan tükenmişliğin düşük düzeyine işaret eder. Buna göre 39 ve yukarı puan almak düşük, 32-38 arası puan almak orta, 0-31arası puan almak yüksek düzeyde tükenmişliğe işaret eder.

Envanterin Türkçe uyarlamasında am (1992), Kuder-Richardson 20 formülünü ve yarıya bölme tekniğini kullanmıştır. Maslach Tükenmişlik Envanteri'nin alt leklerinin yarıya bölme tekniği ile saptanan korelasyon katsayılarına Spearman-Brown düzeltmesi yapılmıştır. Bundan sonra elde edilen güvenirlik katsayıları; duygusal tükenmişlik alt leği için .84, duyarsızlaşma alt leği için .78 ve kişisel başarı alt leği için .72 olarak bulunmuştur.

am (1992) envanterin geçerliliğine ilişkin çalışmasında ise birlikte geçerlik yöntemini kullanmıştır. Buna göre duygusal tükenmişlik alt leği için $t=0,46$ $p>0,01$, duyarsızlaşma alt leği için $t=0,79$, $p>0,01$ ve kişisel başarı alt leği için $t=0,85$, $p>0,01$ sonuçlarına ulaşılmıştır.

Verilerin zmlenmesinde SPSS 11 programından yararlanılmıştır. zmlleme sürecinde gruplar arası değişkenler için t testi, tek yönlü varyans analizi (one-way), grup içi yorumlarda ise tukey testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Cinsiyete Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Bulgular

Öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait t testi sonuçları

Tükenmişlik Alt Ölçekleri	Cinsiyet	N	x	s	t	P	Anlamlılık
Duygusal Tükenmişlik	Kadın	38	9.42	5.50	2.14	.034	p< .05
	Erkek	92	7.33	4.89			
Duyarsızlaşma	Kadın	38	3.21	2.49	-1.74	.084	P>.05
	Erkek	92	4.19	3.09			
Kişisel Başarı	Kadın	38	25.21	2.86	1.44	.152	P>.05
	Erkek	92	23.87	5.43			

Öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre duygusal tükenmişlik düzeylerinde, yapılan t testi sonucu kadın öğretim elemanları yönünde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($t=2.14$, $p<.05$) görülmüştür. Buna göre kadın öğretim elemanları erkek öğretim elemanlarına göre daha fazla duygusal tükenmişlik yaşamaktadır. Öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik düzeylerinde, yapılan t testi sonucu kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=1.74$, $p>.05$). Öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre kişisel başarı şeklindeki tükenmişlik düzeylerinde, yapılan t testi sonucu kadınlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=1.44$, $p>.05$).

Görev Süresine Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Bulgular

Öğretim elemanlarının görev süresine göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Görev Süresine Göre ğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi SonuÇları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	100.75	4	25.19	1.07	p>.05
	Grup İÇi	2932.36	125	23.46		
	Toplam	3033.11	129			
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	113.60	4	28.40	3.50	P<.05
	Grup İÇi	1013.29	125	8.11		
	Toplam	1126.89	129			
Duyusal Tükenmişlik	Gruplar Arası	310.05	4	77.51	3.12	P<.05
	Grup İÇi	3105.46	125	24.84		
	Toplam	3415.51	129			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, tükenmişliğin kişisel başarı Şeklindeki tükenmişlik alt boyutunda varyans analizi sonucunda grupların ortalamaları arasında anlamlı fark (p>.05) bulunmamıştır. Duyarsızlaşma Şeklindeki tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında p<.05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek işin Tukey testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda 6-10 yıl ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve zeri ŐalıŐanlar arasında ayrıca 16-20 yıl ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve zeri ŐalıŐanlar arasında anlamlı farklar bulunmuştur. 6-10 yıl ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve st ŐalıŐanlar arasında 6-10 yıl ŐalıŐanlar aÇısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 6-10 yıl ğretim elemanı olarak ŐalıŐanların 25 yıl ve st ŐalıŐanlara göre daha yüksek düzeyde duyarsızlaşma Őeklinde tükenmişlik yaşamaktadır. 16-20 yıldır ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve zeri ŐalıŐanlar arasında 16-20 yıldır ŐalıŐanlar lehine anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre 16-20 yıldır ğretim elemanı olarak ŐalıŐanlar 25 yıl ve zeri ŐalıŐanlara göre daha yüksek düzeyde duyarsızlaşma Őeklinde tükenmişlik yaşamaktadır.

Duyusal tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında p<.05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek işin Tukey testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda 6-10 yıl ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve zeri ŐalıŐanlar arasında anlamlı farklar bulunmuştur. 6-10 yıl ŐalıŐanlar ile 25 yıl ve st ŐalıŐanlar arasında 6-10 yıl ŐalıŐanlar aÇısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 6-10 yıl ğretim elemanı olarak ŐalıŐanların 25 yıl ve st ŐalıŐanlara göre daha yüksek düzeyde duyusal tükenmişlik yaşamaktadır.

Ders Yüklerine Göre ğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Bulgular

Öğretim elemanlarının ders yüklerine göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Ders Yüklerine Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	219.53	5	43.91	1.93	P>.05
	Grup İçi	2813.58	124	22.69		
	Toplam	3033.11	129			
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	219.45	5	43.89	5.99	P<.01
	Grup İçi	907.44	124	7.32		
	Toplam	1126.89	129			
Duygusal Tükenmişlik	Gruplar Arası	443.34	5	88.67	3.70	P<.05
	Grup İçi	2972.17	124	23.97		
	Toplam	3415.51	129			

Tablo 3'te görüldüğü gibi, tükenmişliğin kişisel başarı şeklindeki tükenmişlik alt boyutunun varyans analizi sonucunda grupların ortalamaları arasında anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır. Duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi uygulanmıştır. 7-12 saat arası ders yükü olanlar ile 19-24 saat arası ders yükü olanlar arasında ders yükü 7-12 saat olanlar lehinde anlamlı fark bulunmuştur. Haftada 24 saat ve fazla ders yükü olanlar ile 19-24 saat ders yükü olanlar arasında ders yükü haftada 24 saat ve üzeri olanlar açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre haftada 24 saat ve üzeri ders yükü olanlar 19-24 saat arası ders yükü olanlara göre daha yüksek düzeyde duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Duygusal tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda 24 saat ve üzeri ders yüküne sahip olanlar ile 1-6 saat, 7-12 saat, 13-18 saat, 19-24 saat ders yükü olanlar arasında 24 saat ve üzeri ders yükü olanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 24 saat ve üzeri haftalık ders yüküne sahip olan öğretim elemanları diğerlerine göre daha yüksek düzeyde duygusal tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Sahip Oldukları Unvanlara Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Bulgular

Öğretim elemanlarının sahip oldukları unvanlara göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretim Elemanlarının Sahip Oldukları Unvanlara Göre Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi SonuÇları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	101.77	5	20.35	.86	P>.05
	Grup İçi	2931.34	124	23.64		
	Toplam	3033.11	129			
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	64.52	5	12.90	1.51	P>.05
	Grup İçi	1062.37	124	8.57		
	Toplam	1126.89	129			
Duygusal Tükenmişlik	Gruplar Arası	463.97	5	92.80	3.90	P<.05
	Grup İçi	2951.52	124	23.80		
	Toplam	3415.51	129			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, tükenmişliğin kişisel başarı Şeklindeki tükenmişlik alt boyutu ile duyarsızlaşma Şeklindeki tükenmişlik alt boyutunun varyans analizi sonucunda grupların ortalamalar arasında anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır. Duygusal tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark vardır. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek işin Tukey testi uygulanmıştır. Öğretim görevlileri ile profesörler arasında öğretim görevlileri yönünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre öğretim görevlileri profesörlere göre daha yüksek düzeyde duygusal tükenmişlik yaşamaktadır.

Medeni Durumlarına Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Bulgular

Öğretim elemanlarının medeni durumlarına göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Medeni Durumlarına Göre Öğretim Elemanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Ait Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	31.98	2	15.99	.68	P>.05
	Grup İçi	3001.13	127	23.63		
	Toplam	3033.11	129			
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	104.01	2	52.01	6.46	P<.05
	Grup İçi	1022.88	127	8.05		
	Toplam	1126.89	129			
Duygusal Tükenmişlik	Gruplar Arası	534.08	2	267.04	11.77	P<.01
	Grup İçi	2881.42	127	22.69		
	Toplam	3415.51	129			

Tablo 5'de görüldüğü gibi, tükenmişliğin kişisel başarı şeklindeki tükenmişlik alt boyutunun varyans analizi sonucunda grupların ortalamaları arasında anlamlı fark ($p>.05$) yoktur. Duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi uygulanmıştır. Bekar öğretmen elemanları ile evli öğretmen elemanları arasında bekar öğretmen elemanları yönünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre bekar öğretmen elemanları evli öğretmen elemanlarına göre daha yüksek düzeyde duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Duygusal tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda bekar öğretmen elemanları ile evli ve dul öğretmen elemanları arasında bekar öğretmen elemanları yönünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bekar öğretmen elemanları evli ve dul öğretmen elemanlarına göre daha yüksek düzeyde duygusal tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Öğretim Elemanlarının Yaşlarına Göre Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğretim elemanlarının yaşlarına göre tükenmişlik düzeylerine ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretim Elemanlarının Yaşlarına Göre Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Duygusal Tükenmişlik	Gruplar Arası	494.61	5	98,92	4.20	P<.05
	Grup İçi	2920.90	124	23,56		
	Toplam	3415.51	129			
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	122.70	5	24,54	1.05	P>.05
	Grup İçi	2910.41	124	23.47		
	Toplam	3033.11	129			
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	86.09	5	17.22	2.05	P>.05
	Grup İçi	1040.80	124	8.39		
	Toplam	1126.89	129			

Tablo 6'da görüldüğü gibi, tükenmişliğin kişisel başarı ve duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişlik alt boyutunun varyans analizi sonucunda grupların ortalamaları arasında anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır. Duygusal tükenmişlik alt boyutunda grupların ortalamaları arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı fark vardır. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi uygulanmıştır. 29-34 yaş grubundaki öğretim elemanları ile 41-46 ve 53- üzeri yaş gruplarındaki öğretim elemanları arasında 29-34 yaş grubundaki öğretim elemanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre 29-34 yaş grubundaki öğretim elemanları 41-46 ve 53- üzeri yaş gruplarındaki öğretim elemanlarına göre daha yüksek düzeyde duygusal tükenmişlik yaşamaktadırlar.

TARTIŞMA ve YORUM

Öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemesinde kadınların duygusal tükenme düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu durum Baysal (1995), Murat (2003), Ergin (1992) ve Ok'un (2004) çalışmalarının bulguları ile duygusal tükenmişlik alt boyutu açısından tutarlılık göstermektedir. Üniversite öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeylerini inceleyen Murat (2003), kadınların duygusal tükenmişlik bakımından erkeklerden daha yüksek düzeyde tükenme yaşamalarını kadınların daha duygusal yapıya sahip olmalarından kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Çıkan sonuç, kadınların iş ve ev yaşamlarını dengede götürmeye çalışmaları, bunun duygu durumunda yorgunluk ve yıpranmaya neden olması ile ilgili görülebilir. Bununla birlikte konu ile ilgili bazı araştırmalar cinsiyetin tükenmişlik düzeyi üzerinde

anlamli bir fark yaratmadığını ortaya koymuştur. Örneğin Dolunay (2002) Keçiören İlçesindeki genel ve teknik-ticaret meslek liselerinde görevli öğretmenlerle yaptığı çalışmada, Kırılmaz ve arkadaşları (2003) ise 43 ilköğretim öğretmeni ile yaptıkları çalışmada tükenmişlik düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Bunun yanında bilgisayar öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyini inceleyen Deryakulu (2005) erkek öğretmenlerin daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığını ortaya koymuştur. Alanyazındaki cinsiyet değişkeni ile ilgili farklı araştırma sonuçları olduğundan cinsiyet boyutunun daha geniş bir örnekleme incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Öğretim elemanlarında tükenmişliğin görev sürelerine göre değişip değişmediği incelendiği zaman görev süresinin duyarsızlaşma ve duygusal tükenmişlik alt boyutunda etkili olduğu saptanmıştır. Bu yönde elde edilen bulgular Tümkaya (1999), Ergin (1993) ve Baysal’ın (1995) çalışmalarını desteklemektedir. Öğretmenlerde tükenmişlik düzeyleri ve kullandıkları başa çıkma davranışlarını araştıran Tümkaya (1999) yaptığı çalışma sonucunda, hizmet süresinin artması ile tükenmişliğin azaldığını ortaya koymuştur. Ergin (1993) sağlık alanında çalışanlarla yaptığı araştırmada çalışma süresi arttıkça duyarsızlaşma ve duygusal tükenmenin azaldığını saptamıştır. Baysal (1995) öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörleri inceleyen araştırmasında benzer sonuçları ortaya koymuş ve hizmet süresinin özellikle duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları ile ilgili olduğuna işaret etmiştir. Yapılan çalışmalar görev süresi ile tükenmişliğin ters yönde ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum öğretim elemanlarının görev süresi arttıkça stres ve tükenmişlikle yeterli şekilde başa çıkma becerileri geliştirdiklerini düşündürmektedir.

Ders yüklerine göre öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde kişisel başarı alt boyutu açısından anlamlı bir fark bulunmamasına karşın, duyarsızlaşma ve duygusal tükenmişlik alt boyutlarında anlamlı farka rastlanmıştır. Haftada 24 saat ve üzeri derse giren öğretim elemanlarının her iki alt boyutta da daha fazla tükenmişlik yaşadıkları bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu durum çok sayıda derse girmek zorunda kalmak ile açıklanabilir. Aşırı ders yükü bireyde kendini aşırı yorgun hissetme, tükenme ve bitme gibi duyguların artmasına neden olabilir. Ayrıca ders yükü fazlalığının öğretim elemanında öğrencilerden ve işinden uzaklaşma isteği yaratabileceği ve bunun da duyarsızlaşma ile karakterize edilebileceği söylenebilir.

Unvan açısından duygusal tükenmişlik alt boyutunda öğretim görevlileri lehine anlamlı fark görülmüştür. Buna örneğin öğretim görevlileri profesörlere göre daha fazla tükenmişlik yaşamaktadır. Öğretim görevlilerinin haftalık ders yüklerinin profesörlere göre daha fazla olması, akademik kariyerde ilerleme ile bağlantılı olarak yapılması gereken çalışmalar öğretim görevlilerinde daha fazla yıpranma, yorulma, ve tükenme duyguları ile kendini gösterebilir.

Medeni duruma göre yapılan incelemede bekar öğretim elemanlarının duyarsızlaşma ve duygusal tükenme alt boyutlarında evli öğretim elemanlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca duygusallaşma alt boyutunda bekar öğretim elemanları ile dullar arasında bekarların yönünde anlamlı fark vardır. Bekarların daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığı yönündeki bulgu Ergin'in (1993) bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Ergin (1993) doktor ve hemşirelerle yaptığı çalışmasında hemşirelerde duyarsızlaşma, doktorlarda ise hem duyarsızlaşma hem de duygusal tükenmenin bekarlarda evlilerden daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bekar öğretim elemanlarının daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları yönündeki bulgu Murat'ın (2003) bulguları ile de tutarlılık göstermektedir. Ayrıca, Torun (1996) yaptığı çalışmada ailede uyumun artması ve sosyal destek kaynaklarından yararlanma imkanının artmasının tükenmişliği azaltmakta olduğuna işaret etmiştir. Bu durum bekar öğretim elemanlarının evli ve dul öğretim elemanlarına göre yaşamla başetme şekillerinin farklı olabileceğini düşündürmüştür. Maslach ve Jackson (1985'den akt. Ergin, 1993) bu durumun evlilerin kişilerarası ilişkiler ve krizlerle başa çıkmada daha deneyimli, problem çözüme becerilerinin daha gelişmiş olması ile ilişkili olabileceğini öne sürmüştür.

Öğretim elemanlarının yaş durumuna göre tükenmişlikleri incelendiğinde duygusal tükenmişlik alt boyutunda ortalamalar arası anlamlı fark bulunmuştur. Duygusal tükenmişlik alt boyutunda 29-34 yaş grubunda bulunan öğretim elemanlarının 41-46 ve 53-üzeri yaş grubundaki öğretim elemanlarına göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları saptanmıştır. Elde edilen bu bulgu, literatürde yaşın tükenmişlik üzerinde etkisi olduğu, yaş arttıkça tükenme düzeyinin azaldığı yönündeki bulgularla tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Ergin'in (1993) sağlık alanında çalışanlarla, Baysal'ın (1995) lise ve dengi okullarda çalışan öğretmenlerle, Sucuoğlu ve Kuloğlu'nun (1996) özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerle yaptığı çalışmalarda benzer yönde bulgulara rastlanmıştır. Buna göre 29-34 yaş grubundaki öğretim elemanlarının yaşadıkları duygusal tükenmişliğin, akademik alanda ilerlemeleri için daha yoğun akademik çalışmalar yapma zorunlulukları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu durum yüksek düzeyde beklenti taşımaları ve iş yaşamındaki stres ve stres kaynakları ile yeterli başa çıkma becerileri geliştirmemiş olmaları ile de ilişkilendirilebilir.

Kaynaklar

- Baysal, A. (1995). **Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEU. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Çam, O. (1993) Tükenmişlik Envanterinin Geçerlik ve Güvenirliğinin Araştırılması. **VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, 155-160
- Deryakulu, D. (2005). Bilgisayar Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. **Eğitim Araştırmaları**, Bahar (19), 35-53.
- Dolunay, A.B. (2002). Keçiören İlçesi Genel Liseler ve Teknik-Ticaret-Meslek Liselerinde Görevli Öğretmenlerde Tükenmişlik Durum Araştırması. **AÜ, Tıp Fakültesi Mecmuası**, 55(1), 51-62.
- Ergin, C. (1993). Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uygulanması. **VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, 143-154.
- Ersoy, F.&Yıldırım, C.&Edirne, T. (2001). Tükenmişlik (Staff Burnout) Sendromu. **Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi**, 10 (2).
- Kırılmaz, A.Y. & Çelen, Ü. & Sarp, N. (2003). İlköğretimde çalışan bir Öğretmen Grubunda Tükenmişlik Durumu Araştırması. **İlköğretim Online**, 2(1)
- Maslach, C. (2001). Job Burnout. **Annual Review of Psychology**. Annual
- Murat, M. (2003). Üniversite Öğretim Elemanlarında Tükenmişlik. **PDR Dergisi**, 2(19), 25-34.
- Ok, S. (2004). Banka Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İş Doyumu, Rol Çatışması, Rol Belirsizliği ve Bazı Bireysel Özelliklere Göre İncelenmesi. **PDR Dergisi**, 3(21), 57-67.
- Sucuoğlu, B. & Kuloğlu, N. (1996). Özürlü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi. **Türk Psikoloji Dergisi**, 11(36), 44-58.
- Teri, W. & McCathy, C. (2002). Understanding and Preventing Teacher Burnout. **Teaching and Teacher Education** (ED:477726).
- Torun, A. (1996). Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. **IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, 307-314
- Tuğrul, B & Çelik, E. (2002). Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik. **Journal of Qafqaz University**, Spring (9).
- Tümkiye, S. (1999). Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Davranışları. **PDR Dergisi**, 2(11), 26-35.
- _____ (2001). Denetim Odakları Farklı İlkokul Öğretmenlerinin Bazı Değişkenlere Göre Tükenmişlik Düzeyi. **PDR Dergisi**, 2(15), 29-40.